07/01/2019

Ο Άγιος Ιωάννης με τον χρωστήρα του Κόντογλου και την πένα του Παπαδιαμάντη

/ Ορθόδοξες Προβολές

Μετά τήν Παναγία, **ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος εἶναι τό πιό σημαντικό πρόσωπο τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς,** κι ἡ εἰκόνα του συνοδεύει πάντοτε τήν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὁποῖος τόν εἶχε κατατάξει ὡς τόν «μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν» (Ματθ. ια΄ 91).

Πράγματι, **στή συνείδηση τῶν πιστῶν τό πρόσωπο τοῦ Τιμίου Προδρόμου περιβάλλεται ἀπό βαθύ σεβασμό** ἀλλά καί δέος.

Ἡ ὑπερβολικά ἀσκητική κι ἐρημική ζωή του, ὁ ἄφοβος δημόσιος ἔλεγχος τοῦ Ἡρώδη, πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τόν ἀποκεφαλισμό του, ὁ ρόλος του ὡς τελευταίου προφήτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί πρώτου τῆς Καινῆς καθώς καί ὁ στενός σύνδεσμός του μέ τόν Χριστό, πού τόν ἔκανε νά Τόν ἀναγνωρίσει ἤδη μέσα ἀπό τήν κοιλιά τῆς μητέρας του, συνήργησαν ὥστε νά κάνουν τόν ἅγιο Ἰωάννη πρόσωπο ἐξαιρετικά πρόσφορο σέ ὑμνογραφικά καί ζωγραφικά θέματα.

Ὑπάρχουν **διάφοροι εἰκονογραφικοί τρόποι καί τύποι** γιά τήν ἀπεικόνισή του. Ὁ πιό σπουδαῖος εἶναι αὐτός κατά τόν ὁποῖο ὁ Βαπτιστής ζωγραφίζεται ὁλόσωμος

πάνω σέ βράχια, στραμμένος πρός τόν Χριστό, μέ τό εἰλητάριο ἀνοικτό στό ἕνα χέρι καί μέ τό ἄλλο, τό δεξιό νά εὐλογεῖ. Ἔχει «τούς βοστρύχους τῆς κεφαλῆς ἀναπεπταμένους καί φρίσσοντας» κατά τήν ἔκφραση τοῦ Παπαδιαμάντη.

Ὁ ἅγιος **Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής εἶναι ἡ πιό ἀποπνευματωμένη** μορφή τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας.

Ἱστορεῖται σύμφωνα μέ τήν παράδοση ὡς «πτηνόν τῆς ἐρήμου». Μία εἰκόνα του, ἱστορημένη ἀπ' τό χέρι καί τόν κάλαμο ἑνός ἁγίου, τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἦτον κατά τήν σωματικήν θεωρίαν ἄγριος καί φοβερός καί ἀνόμοιος μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους, διά τήν πολυχρόνιον ἐν ταῖς ἐρήμοις διατριβήν· αὐτός εἶχε τά μαλλία τῆς κεφαλῆς πεπυκνωμένα καί ἀκτένιστα· αὐτός εἶχε κεκαυμένον ὑπό τοῦ ἡλίου τό πρόσωπον· αὐτός ἦτον λεπτός εἰς τό σῶμα, καί τόσον λεπτούς εἶχε τούς βραχίονας καί τά πλευρά, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς ἀράχνη καί τά σκέλη του ἐπαρομοίαζαν μέ τά σκέλη τῶν ἀκρίδων· ἡ ὁμιλία του ἦτον τραχεῖα ἐν ταυτῷ καί γλυκεῖα· τραχεῖα μέν διά τό ὀνειδιστικόν, γλυκεῖα δέ διά τό κήρυγμα τῆς μετανοίας· διότι ἔλεγε πρός τούς Ἰουδαίους : "γεννήματα ἐχιδνῶν" (τοῦτο εἶναι τό τραχύ καί ἄγριον), "ποιήσατε καρπούς ἀξίους τῆς μετανοίας" (τοῦτο εἶναι τό γλυκύ καί πράον τῆς ὁμιλίας). Καί διά νά εἴπω καθολικῶς, καθώς ἦτον ἡ τροφή τοῦ Ἰωάννου μέλι ἄγριον,οὕτω καί ἡ διδασκαλία του ἦτο σμιγμένη μέ γλυκύτητα καί μέ σκληρότητα».

Ἀκριβῶς σ’ αὐτή τήν παράδοση τῶν ἁγίων Πατέρων στηρίζεται καί ἡ σημερινή ὀρθόδοξη ἁγιογραφία πού εἰκονογραφεῖ τόν ἅγιο Πρόδρομο. **Ἕνας ἀπό τούς γνησιότερους ἐκπροσώπους αὐτῆς τῆς παράδοσης εἶναι καί ὁ Φώτης Κόντογλου,** ὁ ὁποῖος στό ἔργο του «Ἔκφρασις τῆς Ὀρθοδόξου Εἰκονογραφίας» (Ἀθήνα 1960), ἱστορεῖ τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Βαπτιστή ὡς ἑξῆς:

«Ἵσταται ἐπάνω εἰς μίαν πέτραν, ὡς ἄγριον ὄρνεον, πτερωτός, μέ λεπτούς πόδας, φορῶν κατάσαρκα μηλωτήν ἐκ δέρματος καμήλου, κοντήν ἕως ὀλίγον κάτω ἀπό τό γόνατον, καί ἐπάνωθεν αὐτῆς εἶναι τυλιγμένος εἰς ἱμάτιον λαδοπράσινον. Ἡ κεφαλή του εἶναι ἀναμαλλιασμένη ὡσάν ἄγριος πρίνος... Οἱ ὀφθαλμοί περίλυποι, μακράν ἀτενίζοντες, τό στόμα μελαγχολικόν. Ἡ ἔκφρασίς του εἶναι αὐστηρά, μετά μειλιχίας ἐγκαρτερήσεως. Ἡ κόμη, πολυπλόκαμος πίπτει ἐπί τῶν ὤμων. Τά καλάμια τῶν χειρῶν καί τῶν ποδῶν εἶναι ἄσαρκα, ὡσάν τῶν πτηνῶν. Τό πρόσωπόν του εἶναι λιπόσαρκον καί μελαμψόν ἀπό τόν καύσωνα τῆς ἐρήμου, τά μαλλιά του καί τά γένεια του ἔχουν τάς τρίχας ἠγριωμένας ἀπό τήν κακοπάθειαν καί τόν ἄνεμον, τό ὄμμα του σκληρόν καί πλῆρες ἐγκαρτερήσεως. Ἡ μύτη του γυριστή, τά μηλομάγουλά του ἐξέχοντα, βαθυμάγουλος, μακρολαιμός, μέ τό στῆθος του γυμνόν, ὅπου ξεχωρίζουν τά κόκκαλα κάτω ἀπό τό μελαψόν δέρμα. Μέ τήν δεξιάν κάμνει τό σχῆμα τῆς εὐλογίας καί μέ τήν ἀριστεράν κρατεῖ κοντάρι μέ σταυρόν καί εἰλητάριον ἀνοικτόν, τό ὁποῖον εἴτε λέγει «Ἴδε ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» εἴτε, ὅταν παρουσιάζεται κηρύττων στήν ἔρημο, «Μετανοεῖτε, ἤγγικε γάρ ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν»... Εἰς τήν δεξιάν γωνίαν τῆς εἰκόνος, ἐπάνω εἰς μίαν πέτραν, εὑρίσκεται δοχεῖον, μέσα εἰς τό ὁποῖον εἶναι ἡ κομμένη κεφαλή του, εἰς δέ τήν ἀριστεράν ἕνα ἄγριον δένδρον, μία δρῦς... καί ἀνάμεσα εἰς τά κλωνάρια της φαίνεται σφηνωμένη μία ἀξίνη, ὅπου συμβολίζει τά λόγια τοῦ προφήτου: «Ἤδη δέ καί ἡ ἀξίνη πρός τήν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται...» (Ματθ. γ΄ 10). Εἰς τούς ὤμους του εἶναι φυτρωμένες ἄγριες πτέρυγες ἀετοῦ, κατά τό προφητικόν ρῆμα ὅπου λέγει: «Ἰδού ἐγώ ἀποστέλλω τόν ἄγγελόν μου πρό προσώπου σου, τοῦ κατασκευάσαι τήν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου» (Μάρκ. α΄ 2). Αἱ πτέρυγες αὗται συνεργοῦν εἰς τό νά φαίνεται τό ἱερόν τοῦτο πτηνόν πλέον ὑπερφυές».

Σ᾽ αὐτόν τόν εἰκονογραφικό τύπο συνδυάζονται μοναδικά ἡ «ἀπαθής σφοδρότητα» καί ἡ «ἀσάλευτη κίνηση», ἡ ζέση καί ὁ ζῆλος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος καί ἡ οὐράνια ἠρεμία, ἀποτέλεσμα τῆς σφραγίδας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. **Μέσα στήν πολύβουη Ἀθήνα, νιώθοντας μόνος καί ξένος, ἕνας ἄλλος μεγάλος τῶν γραμμάτων μας, ὁ κυρ-Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ζ**ωντανός φορέας τῆς γνήσιας ὀρθόδοξης παράδοσής μας ἐπίσης, ἀναζητεῖ τήν παρηγοριά τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, ὅπως τόν ἔζησε στό νησί του, τή Σκιάθο. Ἔτσι «κεντάει μέ στίχους» τόν πόνο καί τήν ἐπίκλησή του σέ δύο ποιήματα: «Στόν Πρόδρομον στόν Ἀσέληνο», ἕνα ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου πού δέν τό ἔβλεπε οὔτε ὁ ἥλιος οὔτε ἡ σελήνη (εἶναι ὁ «Ἀη Γιάννης ὁ Κρυφός», πού ἀναφέρεται στή «Φόνισσα») καί «Στόν Πρόδρομον τοῦ Κάστρου». **Παραθέτουμε ἀποσπάσματα** καί ἀπό τά δύο ποιήματα:

Στόν Πρόδρομον στόν Ἀσέληνο

Πίσω στόν Ἀσέληνο, στό ρέμα
ὅπου σταλάζουν τά ὄρη γλυκασμόν καί τό δάσος ὅλον φαίνεται ἔμψυχον ἀπ᾽ τό πλῆθος τῶν κοσσυφιῶν ὁποῦ λαλοῦν·
πάν᾽ ἀπ᾽ τόν ἀσέληνο γιαλό,
στόν κατήφορο πού φέρνει κατά τήν ἄμμο,
ἐκεῖ λάμπει τό μικρό, παλαιό Μοναστηράκι

μέ τήν ἐκκλησία του τήν ἁγιασμένη.
Ἐκεῖ ἡ χάρις τοῦ τιμίου Προδρόμου ἐπισκιάζει·
τῆς Ἐλισάβετ καί τοῦ Ζαχαρίου ὁ βλαστός,
ὁπού ἐβλάστησε στό γῆρας καί τήν στείρωσιν,
ἐκεῖ ἀνθεῖ καί θάλλει κ᾽ εὐωδιάζει.
.....
Ἀπό τήν ἐρημία σου, Ἅι μου Γιάννη,
πού ἤχησε τό πάλαι ἡ φωνή σου,
θυμήσου μας κ᾽ ἐμᾶς κ᾽ ἐμᾶς λυπήσου
πού λυώνομε μέσα σέ μιά ἐρημία
γεμάτη ἀπό πληθυσμόν ἀνθρώπινον.

Στόν Πρόδρομον τοῦ Κάστρου

Κατόπι στήν ἀρμάθα τῶν γραιῶν,
στήν ἁλυσίδα τῶν νυφάδων,
στῶν παιδιῶν τό σύννεφο
ἤθελα νά τρέξω κ᾽ ἐγώ,
νά περπατήσω ὧρες καί νά φτάσω.
Νά ἔλθω νά τ᾽ ἀφιερώσω στόν ναόν σου,
«Ἀπ᾽ ὅλους τούς πειρασμούς
καί τά δαιμόνια
ἀπό τούς πυρετούς καί τά τελώνια
ὦ, φύλαττε τήν ποίμνην σου,
Κυρίου Πρόδρομε».
Πινάκι καί τρυβλίον στολισμένο,
δέν ἔχω νά σοῦ φέρω, δέν σοῦ ἔφερα,
μ᾽ ὀλίγους στίχους μόνον
τό λευκόν χαρτί ἐκέντησα.
Θεράπευσε κ᾽ ἐμέ τόν δοῦλον σου
ἀπό τόν πυρετόν, Κυρίου Πρόδρομε.

π.

ἀπό τό περιοδικό «Ἡ Δράση μας»
τεύχ. Ἰανουαρίου 2019

ΠΗΓΗ: xfd.gr